

VILÁG- TÖRTÉNET

8. (40.) évfolyam 2018. 3.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **BENCSIK PÉTER**
A CSEHSZLOVÁK BELÜGYMINISZTERIUM 1968-BAN
- **HORBULÁK ZSOLT**
GAZDASÁGI REFORMKÍSÉRLETEK CSEHSZLOVÁKIÁBAN
A SZOCIALIZMUS IDEJÉN
- **MITROVITS MIKLÓS**
ÚT A KATONAI INTERVENCIÓHOZ
- **STANISLAV SIKORA**
SZLOVÁKIA A PRÁGAI TAVASZ UTÁN
- **LUKÁCS B. GYÖRGY**
1966–1971 – „HORVÁTOR SZÁG TAVASZA”
- **SZEMLE**
MITROVITS MIKLÓS, BAKI ATTILA ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

8. (40) évfolyam 2018. 3.

TARTALOM

1968 mint történelem. A prágai tavasz 50. évfordulójára (Mitrovits Miklós)	371
<i>Tanulmányok</i>	
Bencsik Péter: A csehszlovák belügyminisztérium 1968-ban. Josef Pavel reformjai	375
Horbulák Zsolt: Gazdasági reformkísérletek Csehszlovákiában a szocializmus idején	399
Mitrovits Miklós: Út a katonai intervencióhoz. A prágai tavasz és a magyar pártvezetés	415
Stanislav Sikora: Szlovákia a prágai tavasz után. Változások a Szlovák Kommunista Pártban és a szlovák társadalomban, 1968. augusztus – 1969. április	445
Gaál Veronika: Kisebbségi jogvita az 1968. évi föderációs átalakítás árnyékában. Források a csehszlovákiai nemzetiségi törvény történetéhez	471
Lukács B. György: 1966–1971 – „Horvátország tavasza”	501
<i>Szemle</i>	
Gustáv Husák. Realista karrierista? (Mitrovits Miklós)	523
Vasil Biľák. Áruló vagy kollaboráns? (Baki Attila)	530

Jelen számunkat Mitrovits Miklós szerkesztette

CONTENTS

1968 as History: On the Occasion of 50 th Anniversary of the Prague Spring (Miklós Mitrovits)	371
<i>Studies</i>	
Péter Bencsik: The Czechoslovak Ministry of the Interior in 1968: The Reforms of Josef Pavel	375
Zsolt Horbulák: Economic Reform Attempts in Socialist Czechoslovakia	399
Miklós Mitrovits: Heading towards the Military Intervention: The Prague Spring and the Hungarian Party Leadership	415
Stanislav Sikora: Slovakia after the Prague Spring: The Changes in the Communist Party of Slovakia and the Slovak Society (August 1968 – April 1969)	445
Veronika Gaál: Dispute over the Minority Rights in the Shadow of the Federal Transformation of 1968: Sources on the History of the Czechoslovak Nationality Law	471
György Lukács B.: The Croatian Spring 1966–1971	501
<i>Book Reviews</i>	
Gustáv Husák: A Realistic Careerist? (Miklós Mitrovits)	523
Vasil Biľák: Traitor or Collaborator? (Attila Baki)	530

HU ISSN 0083-6265

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet
A kiadásért felel Fodor Pál igazgató
A szerkesztési, tördelési munkálatokat
az MTA BTK TTI tudományos információs témacsoportja végezte
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

Realista karrierista?¹

Ki volt Gustáv Husák? Kommunista? Nacionalista? A szlovák nemzeti felkelés vezetője? A jó szlovák? A szlovák nemzetállam létrehozásának élharcosa? A csehszlovakizmus ellensége és a cseh–szlovák föderáció megteremtője? Reformmer? Normalizátor? Moszkva érdekeinek kiszolgálója? Ilyen és ehhez hasonló kérdések merülnek fel az olvasóban, amikor Michal Macháček Husák-életrajzát olvassa.

A fiatalabb cseh történészgenerációhoz tartozó Macháček könyve nem az első témában, mivel 2013-ban Husák születésének 100. évfordulójára szlovák nyelven is megjelent egy több mint ezeroldalas (!) tanulmánykötet a Szlovák Tudományos Akadémia kiadásában.² Az évfordulós felbuzdulást követte a jelen írásban tárgyalt több mint hatszáz oldalas monográfia. Magyar szemmel meglepőnek is tűnhet a Husák iránti hatalmas szakmai érdeklődés, elég itt csak arra utalni, hogy Kádár János politikájáról – aki egy évvel volt idősebb Husáknál – születésének 100. évfordulója alkalmából csupán egy szerény konferenciakötet jelent meg, lényegében teljesen visszhangtalanul.³ Mi lehet az oka a Husák-kutatások fellendülésének?

A kérdésre az életút sokféle értelmezhetősége adja meg a választ. Husák annak ellenére, hogy rendkívül megosztó személyiség volt (ki nem az a 20. századi kommunista mozgalomban?), olyan politikus volt, aki tudatosan vagy véletlenül, az események sodrában a cseh–szlovák viszony epicentrumában mindig döntő szerepet játszott. Tette ezt úgy – legalábbis a tárgyalt könyv alapján úgy tűnik –, hogy szlovákként szlovák szempontokat képviselt, de nem a cseheket sértve, s amikor a közös Csehszlovákia élére állhatott, lényegében csehszlovák érdekeket szolgált. Tette mindezt úgy, hogy mindig megfelelt a szovjet elvárásoknak, igaz, a csehszlovák kommunista mozgalomban ez talán soha nem is volt kérdés, sem a háború előtt, sem utána. Husák tehát úgy volt csehszlovakista, hogy nem volt az? Vagy úgy volt „jó szlovák”, hogy csehszlovakista is volt egyben? Nehéz kérdések, de mutatják az életút bonyolultságát, és talán választ adnak arra a kérdésre, hogy miért érdekes Husák a történészek számára.

Macháček hét fejezetre osztotta Husák életét. Érdekesek már a fejezetcímek is, amelyekkel a szerző már értékeli is: A fiatal radikális (1913–1939), Pragmatikus ellenálló harcos

1 Macháček, Michal: *Gustáv Husák*. Praha, Věšhrad, 2017. 631 p.

2 Michálek, Slavomír – Londák, Miroslav a kol.: *Gustáv Husák. Moc politiky – politik moci*. Bratislava, 2013. Macháček abban a kötetben Husák 1948 előtti államjogi kérdésben kifejtett tevéységét vizsgálta: *Gustáv Husák a štátoprávni otázka Slovenska do roku 1948*. uo. 338–369.

3 Kádár János és a 20. századi magyar történelem. Szerk.: Földes György – Mitrovits Miklós. Bp., 2012.

(1938–1945), A Szlovákiáért harcoló (1945–1948), A burzsoá nacionalista (1948–1960), A jövő embere (1960–1968), A normalizátor (1968–1977), A távozó konzervátor (1977–1991).

Augustín keresztnévvel, az anyakönyvi kivonatában a születési helynél magyarul megadva Pozsonyhidegkúton (szlovákul Dubravka) született. Néhány magyar nyelvű kifejezésnél több azonban nem ragadt rá a szlovák többségű településen, németül pedig az iskolában tanult meg. Anyja egyéves korában meghalt, agrárproletár apja az első világháborúból rokkantan hazatérve, négyhektáros földet kapott az első földosztásnál Pálffy Miklós birtokaiból, belépett a kommunista pártba. Második felesége mélyen hívő nő volt, akitől a kis Husáknak még három féltestvére született. Macháček szerint katolikus mostohaanyjával nem volt felhőtlen a kapcsolata, s ebből eredtek Husák egyházzal szembeni későbbi averziói is. 1925-től a pozsonyi – később Masarykról elnevezett – gimnáziumba járt, ami azért fontos, mert éppen ez volt a későbbi szlovák elit iskolája. Itt ismerkedett meg például Anton Rašlával, akivel aztán a Comenius Egyetem jogi karára is együtt járt. Rašla később a Tiso-per egyik ügyészeként vált ismertté. Olyan előadók jártak a gimnáziumban, mint Robert Seton-Watson világhírű történész, vagy éppen maga Tomáš Garrigue Masaryk. Érdekeség, hogy a nehéz anyagi körülmények között élő Husák Pálffy Jánostól évi 700 korona ösztöndíjat is kapott.

Az 1920–1930-as évek fordulóján találkozott először radikálisabb baloldali nézetekkel, bekapcsolódott a kriptokommunista Spolek ifjúsági mozgalomba, amely szorosan együttműködött a szlovákiai magyar Sarlóval. Ekkor ismerkedett meg a későbbi politikai vezetés számos tagjával, például Julius Fučíkkal, Zdeněk Nejedllyel, Vítězslav Nezval, Vladimír Clementisszel, Ladislav Novomeskývel. Macháček arra nem talált forrást, hogy Husáknak bármilyen kapcsolata lett volna a katolikusokkal, ahogy azt később az úgynevezett „burzsoá nacionalisták” perében ellene vádként felhozták.

Leginkább a cseh–szlovák államjogi kérdés játszott kulcsszerepet politikai gondolkodásában és karrierjében. Korai publikációiban osztályszempontok alapján értékelte a nacionalizmust, és így nem tartozott a szlovák sovinizisták közé sem. 1933-ban lépett be a kommunista pártba, aktívan részt vett az 1935-ös és 1938-as választási kampányban. Ebben az időben tette le a jogászai vizsgáját is. Radikálisabb cikkeit álneven írta, míg az egyetemi diáklapokban római katolikus, politikailag nem elkötelezett szociáldemokrata gondolkodású fiatalként jelent meg. A Komintern VII. kongresszusa után számos háborúellenes, antifasiszta rendezvényen szónokolt. Arra sem talált a szerző bizonyítékot, hogy Husák bármilyen módon kritizálta volna a moszkvai pereket, részt vett volna ilyen eseményeken, pedig erre lett volna lehetősége, mivel a Sarló szervezet, amellyel szorosan együttműködtek, kritikailag fellépett a tisztogatásokkal szemben. A tanulás és a politikai munka mellett sportolt, harmonikázott és fotózott. Az SK (a későbbi Slovan) Bratislavának szurkolt.

Sem a Molotov–Ribbentrop-paktumot, sem a szovjet–finn háborút nem bírálta nyíltan, bár ekkor közel állt ahhoz a Clementishez, aki ezt megtette. Husák inkább hallgatott Klement Gottwald üzenetére: „Legyetek nagyon óvatosak, ne engedjétek, hogy idő előtti akciókat provokáljanak ki. Eljön a mi időnk!” Ennek – és habitusának – megfelelően kivárással töltötte a második világháború teljes időszakát. Amikor 1940 telén első ízben – 150 kommunistával együtt – letartóztatták, egy nyilatkozat aláírása ellenében hamar szabadláb-
ra került. Ebben kötelezte magát arra, hogy semmilyen közéleti és politikai szerepet nem vállal. A nyilatkozatért kizárták a pártból. Amikor a németek megtámadták a Szovjetuniót, újra letartóztatták mint kommunista párttagot, de tiltakozott a vádak ellen, miszerint bármilyen politikai tevékenységet folytatott volna. Néhány nappal később felesége, Magda Husá-kova közbenjárásának köszönhetően már szabadon is engedték. A nő ugyanis a család

barátjához, Imrich Karvašhoz, a Szlovák Nemzeti Bank elnökéhez fordult, aki elintézte Alexander Mach belügyminiszternél a szabadulását. Később a Machhal való kapcsolatát is vádként hozták fel ellene a „burzsoá nacionalisták” perében. Valójában nem bizonyítható, hogy Husák és Mach bármilyen közvetlen kapcsolatban állt volna, viszont egy rendkívül érdekes történetbe keverte a belügyminiszter Husákot. Amikor 1943-ban napvilágra kerültek a katóli tömeggyilkosságok, Mach több szlovák kommunistát elküldött a helyszínre, hogy a szovjetek bestialitását bemutatva nekik, „megtérjenek” és felhagyjanak kommunista tevékenységükkel. Husák így jutott el Katyńba, de a látottak nem befolyásolták különösebben ideológiailag. A katóli út azonban később is előkerült életében: perében is felhozták ellene „szovjetellenes látogatását”, Ivan Sviták marxista filozófus pedig élete végéig „náci kollaboránsnak” tartotta Husákot.

1942–1943-ban még az illegális munkát is kerülte, csak amikor Moszkvából hazaküldték Karol Šmidkét, hogy szervezze újjá a Szlovák Kommunista Pártot (SZLKP), kapcsolódott be újra az ellenállásba, és a párt V. (illegális) Központi Bizottságának tagja lett. A pártvezetést ekkor Šmidke, Husák és Novomeský alkotta. Kapcsolatban álltak a börtönben lévő Viliam Širokýval és Július Ďurišsal. Ebből az időszakból ered ellenszenvük is. Širokýék soha nem bocsátották meg Husáknak, hogy az 1944-es szlovák nemzeti felkelés előtt nem sikerült kijutniuk a börtönből. Úgy tartották, hogy Husák szándékosan szabotálta el a kiszabadításukra szervezett akciót, hogy ő lehessen a felkelés politikai vezetője. A szerző nem erősíti meg a szándékosságot, inkább a kaotikus helyzetnek tulajdonítja a történeteket.

Husák a népfrontpolitikának megfelelően tárgyalásokat folytatott a Tiso-rendszer ellenzékével annak érdekében, hogy a szlovák nemzet politikai képviselőire létrehozzák a Szlovák Nemzeti Tanácsot (SZNT). A tárgyalások sikerrel zárultak, de a kommunisták számos engedményt tettek az Agrárpártnak, például a közös programba nem került bele az állam és az egyház szétválasztása, valamint a forradalmi nemzeti bizottságok létrehozása. Husákot 1944. március 27-én letartóztatták, ám Mach három nappal később újra kiengedte. Macháček elemzéséből úgy tűnik, hogy egyfelől Mach sem akarta megakadályozni a felkelést, másfelől ismét szerepet játszottak Husák befolyásos kapcsolatai.

Szlovákiát 1944. szeptember 29-én szállták meg a németek, az SZNT pedig szeptember 1-jén Besztercebányán közzétette kiáltványát. Szeptember 17-én egy érdekes közjáték is lezajlott Besztercebányán: Husák irányítása alatt a Szlovák Kommunista Párt egyesült a szociáldemokratákkal, amit Gottwald erősen kritizált Moszkvából. Macháček nem különösebben hangsúlyozza Husák felkelésben játszott szerepét, talán mert nem is volt olyan nagy jelentőségű. A katonai ellenállást a németek hamarosan felszámolták, a katonai vezetőket pedig letartóztatták. Husák 1945 elején a II. Ukrán Fronthoz csatlakozva Magyarországra került, január végén Moszkvába utazott, majd onnan vissza Szlovákiába. Gottwald lényegében rábízta a Szlovák Kommunista Pártot. Március elején újra Moszkvába utazott, ahol részt vett a Beneš vezette emigráns kormány, a CSKP és az SZNT tárgyalásain, amelyen végül megszületett az április 5-én deklarált kassai kormányprogram.⁴

Husák számára az volt a legfontosabb, hogy a két világháború között uralkodó csehszlovákizmus eszméjével szemben ismerjék el a szlovákokat önálló nemzetként, és két egyenrangú fél föderációjaként jöjjön létre az új Csehszlovákia. Részben sikerült is. Zdeňek Fierlinger 25 tagú kormányában kilenc szlovák kapott tárcát, ebből négy az SZLKP tagja volt. Gottwald miniszterelnök-helyettesként felolvasta a kormányprogramot, amely 5. fejezetét a

⁴ Az SZNT deklarációját és a kassai kormányprogram egyes részeit lásd: Bencsik Péter: *Csehszlovákia története dokumentumokban*. Bp., 2016. 209–210., 214–218.

„szlovákok magna chartájának” nevezte.⁵ Husáknak azonban nem tetszett az elnevezés. A „magnát” túlzásnak tartotta, a „charta” pedig feudális jelleget hordozott magában, azt az uralkodó adja a hűbéreseinek. Husák szerint a szlovákok senkitől sem kaptak semmit, jogukat maguk harcolták ki maguknak. Feltehetően az is közrejátszott Husák keserűségében, hogy a régi gárda (Široký és Ďuriš – mindketten miniszterek lettek) győzedelmeskedett a felkelésben részt vevőkkel (Husák, Novomeský, Šmidke) szemben. Ráadásul a szlovákok „csehellenes” politikáját magyarellenessé változtatták. Előbbit ugyanis szovjetellenesnek minősítették, utóbbit viszont mindegyik párt támogatta. Husáknak nem volt ellenére a magyarellenes politika sem, bár mint láttuk, személyes indokai erre nem lehettek. Úgy tűnik azonban, hogy más választása nem volt. Široký és Ďuriš centralista álláspontja győzött, a szlovák nemzetállam megteremtésének programjából a cseh–szlovák vitát eliminálták.

Macháček azonban ennél a pontnál egy nagy hiányosságot hagyott könyvében, ugyanis egyetlen szóval sem említi Husák magyarellenos tevékenységét. Nem ír arról, hogy milyen szerepet játszott 1945 és 1948 között a magyarság kitelepítésében, a lakosságcserében, valamint az internálótáborokban lévő magyarokkal szembeni rendszabályok szigorításában.⁶ Mindezt azért is szóvá kell tenni, mert a szerző végül előhozakodik a problémával a „burzsoá nacionalisták” elleni per kapcsán. Leírja, hogy miután Rákosi Mátyás és Farkas Mihály többször szóvá tették Sztálinnál a csehszlovákok által erőltetett embertelen kitelepítéseket és lakosságcserét, a szovjetek leállították azt, majd Husákot a perben éppen azzal vádolták meg, hogy túlzott szlovák nacionalizmusa vezette magyarellenos lépések megtételére. Mindez persze így nem volt teljesen igaz, mivel a magyarok jogfosztása a Beneš-dekrétumokból eredt, amiről szintén nem ír Macháček egy szót sem. Ez a történet pedig éppen azt mutatta volna meg, hogy Husák, miután Širokýék mögött másodhegedűs szerepkörbe kerül, azért, hogy ne essen ki teljesen a hatalom köréből, igyekezett megfelelni a vele szemben támasztott követelményeknek.

Végül nem is került ki, legalábbis átmenetileg. Az 1948. február 25-i kommunista hatalomátvétel előtt Husák döntő szerepet játszott abban, hogy az SZNT-t megtisztítsa a Demokrata Párt képviselőitől. Határozott fellépésének köszönhetően Pozsonyban már előbb megtörtént a kommunisták teljes hatalomátvétele, mint Prágában, s létrejött a Široký–Ďuriš–Husák triumvirátus. Husák azonban nem sokáig élvezte a hatalmat. 1949-ben a készülő Rajk-perrel összefüggésben Rákosi és a szovjet forgatókönyvírók intencióinak megfelelően több szlovák kommunistát is gyanúba keverték. A csehek számára is kényelmesebb volt a szlovákok között keresni a „csehszlovák Titót”, mivel ott „bizonyítható volt” a „nacionalista elhajlás” (lásd a föderációs terveket), valamint a szlovákok a magyarokhoz is közelebb vannak, tehát bizonyosan a kapcsolataik is szorosabbak Rajkkal és társaival. Husák 1950-ben az SZLKP IX. kongresszusán nyilvános önkritikát gyakorolt, még Širokýt is felmagasztalta. Macháček ezt nevezi Husák legnagyobb politikai vereségének. Husákot a börtönben megverték és megkínózták. Vallott, majd visszavonta. Levelet írt Gottwaldnak. Végül – már Sztálin halála után – életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1959 szeptemberében kegyelmet kért Antonín Novotný államfőtől, majd végül 1960 tavaszán szabadult. Ekkor minden tekintetben új életet kezdett. Addigi felesége – aki ekkor Husák tudtával már egy másik férfival élt – elvált tőle. Husák később újra megházasodott. Viera Millerovát, aki a *Kulturný život* pozsonyi értelmiségi lap szerkesztőjeként dolgozott, az 1960-as években ismerte meg, mivel Husák is gyakran írt a lapba. Magda 1966-ban, Viera

5 Uo. 219–220.

6 Erről lásd: Kaplan, Karel: *Csehszlovákia igazi arca 1945–1948*. Pozsony, 1993. 96–180.

1977-ben (helikopter-balesetben) hunyt el. Mindketten a pozsonyi temetőben nyugszának alig pár méterre egymástól.

Husákot 1963-ban rehabilitálták, 1964 márciusában felszólalt az SZLKP pozsonyi városi konferenciáján – amit ott mondott, azt nem vették jó néven –, majd augusztusban Alexander Dubčekkel (akkor már az SZLKP KB első titkára) közösen emlékezett Besztercebányán a szlovák nemzeti felkelésre. A politikába ugyanakkor nem engedték vissza, a Szlovák Tudományos Akadémián kapott állást. Dubček – nem minden alap nélkül – karrieristának, Vasil Biľák pedig „ügyes, de ravasz” embernek tartotta. Dubček ráadásul Širokýhoz hasonlóan neheztelt rá, mert az ő apját is abban a nyitrai börtönben tartották fogva 1944-ben, amelyből Husák nem szabadította ki a rabokat.

Miután Dubčeket 1968. január 5-én a CSKP KB első titkárává választották, Husák levélben felajánlotta szolgálatait. Jó szónok volt, Novotnýt magától értetődően kritizálta, mivel Sztálin már halott volt, amikor őt börtönbe juttatták. Fellépései népszerűek voltak a szlovák ifjúság körében is. Végül miután Novotný lemondott államfői posztjáról, április 8-án Husák is az Oldřich Černík-kormány tagja lett, miniszterelnök-helyettesként a föderáció ügyével foglalkozott, az ő vezetésével dolgozták ki az új föderációs törvényt, amely 1969-ben lépett életbe. Husákot a „föderáció atyjának”, a „föderáció őrangyalának” nevezték.

Husák nem számított a Varsói Szerződés katonai intervenciójára, azt hitte, hogy Leonid Breznyev blöfföl. Augusztus 20-án Garamszentkeresztben (Žiar nad Hronom) tartott reformbeszédet, majd éjjel Pozsonyban érte a megszállás híre. Husák hamar felfogta, hogy miről van szó, és ismét a pragmatista vagy realista álláspontra helyezkedett. Az inváziót követően a csehszlovák vezetést Moszkvába szállították, hogy ott kikényszerítsék a megszállás elismerését és a szovjet követelések elfogadását. Husák ezekben a napokban újra felajánlkozott, ezúttal a szovjeteknek. Augusztus 28-án az SZLKP KB első titkárának választották, és azonnal megkezdte a „normalizációnak” nevezett folyamatot, aminek a lényege a szovjet megszállás legitimálása és a rend helyreállítása volt. Husák ekkor végső soron Dubček és a reformpártiak utóvédharcaival szemben építette fel saját politikai karrierjét. Ebben nagy segítségére szolgált Jeliszej Szinyicin, a KGB Csehszlovákiába küldött tábornoka, akivel Husák napi kapcsolatban állt. Szinyicin az 1956-os magyar forradalom leverése utáni konszolidációban is szerepet játszott, tehát megfelelő tapasztalatokkal rendelkezett. 1969. április 13-án Munkácson került sor Husák, Szinyicin és Jurij Andropov (a KGB elnöke) titkos találkozására, ahol megállapodtak abban, hogy Husákot a CSKP élére állítják. Erre április 17-én került sor. Szinyicin 1981-ig tartózkodott Csehszlovákiában, Husák – már államfőként – többször kitüntette.

Husák a CSKP élén igyekezett Moszkva előtt bizonyítani, hogy ura a helyzetnek, s kész volt kompromisszummentes politikát folytatni a megszállás utáni társadalmi ellenállással szemben. 1969 és 1972 között 2677 főt ítéltek el politikai okokból, majd az azt követő négy évben még 548 főt. „Normalizációs” politikájának részeként – saját korábbi nézeteivel, elveivel és tetteivel szemben – egyetértett a cseh–szlovák föderáció recentralizálásával, illetve leállította az 1950-es években koncepciós perekben elítéltek rehabilitációját is. A „normalizáció” legfontosabb dokumentuma az 1970 decemberében elfogadott, *A CSKP XIII. kongresszusa óta a pártban és a társadalomban kialakult válság tanulságai* című határozat volt. Husák 1989 után tagadta, hogy a „tanulságokat” ő kezdeményezte volna, és egyértelműen Biľáknak és Breznyevnek tulajdonította. Ez nem fedi a valóságot, mivel a végső verzión maga is dolgozott, sőt az ő kérésére maradt ki belőle az a kitétel, miszerint a csehszlovák vezetők kérték volna a Varsói Szerződés tagállamainak „baráti segítségnyújtását”. A dokumentum felett folytatott vita során Husák állítólag lemondással fenyegette meg Breznyevet,

de Macháček szerint ez nem valószínű: „Husák nem akart visszavonulni a politikából, számára ez élete beteljesedése volt, az önmegvalósítás, mi több, a visszavonulást a gyengeség jelének és a felelősség előli menekülésnek tartotta.” Husák mindazonáltal a párton belüli teljes támogatottságot a kulisszák mögötti szovjet segítségnek köszönheti, így 1971 májusában a CSKP KB ülésén megerősítették pozíciójában.

Husákot 1975-ben államfővé választották, ezzel karrierje csúcsára ért. A rendszerváltás után azt állította, hogy 1976-tól folytatni kívánta a reformokat, és erről Kádár Jánossal is beszélt, de Bifak és Alois Indra azonnal tájékoztatták Moszkvát szándékairól, így visszavonulót kellett fújnia. Egyes források szerint 1974-ig abban is hitt, hogy a szovjetek kivonulnak az országból, a kérdést nemegyszer felvetette Brezsnyev előtt, eredmény nélkül. Második felesége 1977-ben történt halálos balesete mélyen megérintette. Olyan – téves – hírek terjedtek ebben az időben, hogy Husák visszavonul a politikától. Ugyanakkor tény, hogy ettől az időszaktól kezdve Husák határozottan konzervatív politikát képviselt, minden kritikai hangot elfojtott. 1978. május–június fordulóján Brezsnyev látogatást tett Csehszlovákiában, Husákot az Októberi Forradalom Érdemrenddel tüntette ki.

Leonyid Brezsnyev halála után megváltozott a világpolitikai helyzet, Mihail Gorbacsov hatalomra jutásával pedig új időszak kezdődött a szovjet blokkban is. Azonnal megindult a pártban az utódkeresés, bár Husákot a CSKP kongresszusa 1986-ban megerősítette tisztségében. Amikor 1987 áprilisában a szovjet pártfőtitkár Prágába látogatott, Husák a „radikális gazdasági reformok” és a személyi változások szükségességéről beszélt neki, de saját távozása nem került szóba. Gorbacsov sem vetette fel a kérdést, ellentétben a magyarországi látogatásával, amikor Kádárnak ezt egyértelműen említette. Később Husák azt állította, hogy abban bízott, hogy Gorbacsov felajánlja a szovjet csapatok kivonását, de ez nem történt meg. Macháček szerint a csapatkivonás Husák számára politikai hasznot eredményezhetett volna, de egyáltalán nem volt reális elképzelés, mivel a szovjet csapatok európai jelenléte nemzetközi tárgyalások tárgya volt. Mindenesetre Husák önbizalma megnőtt Gorbacsov látogatása után. A valóság azonban nem Husák elképzelései szerint alakult: hatalma rohamosan csökkent, 1989 novemberében, a bársonyos forradalom idején pedig már teljes mértékben kicsúszott a kezéből az irányítás. 1989. december 10-én kinevezte ugyan a „nemzeti megegyezés kormányát” Marián Čalfa vezetésével, valójában itt neki már csak a kinevezés joga maradt, a kormány összeállításába nem szólhatott bele, tekintve hogy a november 24–26-i CSKP KB-ülésen már kikerült az Elnökségből.

Macháček műve olvasmányos, jól megírt könyv. Feltehetően minden rendelkezésre álló forrást feltárt és elemzett, interjúkat készített a Husák család élő tagjaival, valamint Husák egykori, még élő politikai munkatársaival. A kötetet számos érdekes képpel illusztrálták, ami az interjúkkal együtt még közelebb hozza az olvasókhoz Husák személyét. Mindezek mellett néhány negatívumot is meg kell említeni. Michal Macháček Husák életét a hatalomhoz való viszonyában mutatja meg: végigkísérhetjük a belső pártharcokat és folyamatos küzdelmét a hatalomért. Nem tudunk azonban meg semmit Husák külpolitikai nézeteiről azon kívül, hogy a Szovjetunióval szemben mindig lojális politikát követett. Nincs a kötetben egyetlen külpolitikai konfliktus, nem tudjuk meg, hogy mit gondolt Husák az 1956-os magyar forradalomról vagy az 1980–1981-es lengyel Szolidaritás mozgalomról. Nem ismerjük meg, hogy milyen volt a németekhez vagy a magyarokhoz való viszonya. Utóbbiról már szóltunk a magyar kisebbség kapcsán. A másik nagy hiányosság, hogy nincs szó Husák és az ellenzék viszonyáról. Reagált-e és ha igen, hogyan Václav Havel 1975-ben hozzá címzett

nyílt levelére?⁷ Hogyan reagált a Charta '77 mozgalom létrejöttére? Milyen álláspontot képviselt az 1980-as években a magyar kisebbség problémáinak kérdésében?

Macháček könyve alapján egy karrierista politikus élete rajzolódik ki előttünk, akinek a hatalom megszerzése, majd megtartása volt az életcélja. A szlovák nemzeti érdekek képviselője addig volt számára fontos ügy, amíg meg nem szerezte a teljes hatalmat. Minden vezetéshez megpróbált alkalmazkodni, még a börtönévek sem törték meg. Nem igazán voltak szövetségesei vagy bizalmi emberei, folyamatos küzdelemben élte életét. Gottwald háború alatti szavai szerint élt: „Eljön a mi időnk!” Habitusa tökéletesen megfelelt a szovjet birodalmi központ számára, mivel tudták róla, hogy a hataloméért cserében lojális lesz mindvégig, s ez így is történt.

*Mitrovits Miklós**

⁷ A levelet lásd: Havel, Václav: *A kiszolgáltatottak hatalma*. Bp., 1991. 35–77.

* A szerző az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa (1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., mitrovits.miklos@btk.mta.hu).

Ára: 600 Ft

Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624,
4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2018-as évfolyamának megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

25nka
Nemzeti Kulturális Alap